

Kratek prepir in hitra sprava. *)

Zložil mlinar Anton Grabič.

Eno pesem bom zapel,
Dokler sem še kaj vesel,
Bom povedal Vam en špas,
Kak spoznavajo Nemci nas.

„To, gospod! ne mislite,
In se nič ne strašite;
Le pravico, kakor vi,
To želimo tudi mi.“

V kratkem šel sem svojo pot,
Vprašal me je nek gospod:
„Mlinar! alj ste tudi vi
Vpisani v čitavnici?“

„Cesar nič ne ločijo,
Po pravici hočejo,
Da b' se ne sovražili,
Le kršansko ljubili.“

Po resnici mu povem,
Kakor tudi vsim ljudem:
„Meni je čitavnica
Prav srčna prijateljica“.

Tud gospod se nasmeji
In prijazno reče mi:
„Prav imate mlinar vi,
Saj smo vsi cesarjevi.“

Nato reče mi gospod:
„Zdaj bo srečen vaš narod!
Tak Slovenci hočete
Nas požreti Nemce vse?“

Tak sva se razločila,
„Srečno!“ sva si vošila,
Še prijatla sva si zdej,
Kakor nisva bila prej.

Lepo se mu nasmejim,
In tako odgovorim:
„Bog je dal nam dobro let',
Ne bo treba Nemcev žret.“

Zdaj pa vprašam tukaj vas:
Alj bi ne bil kratek čas,
Ko bi se narodi vsi
Kakor bratje ljubili?

To bo vsaki potrdil,
In tako odgovoril:
„Dolgočasen je prepir,
Kratkočasen pa je mir.“

Etymologične drobtinice.

Hrvoje — Hrvat.

Po Konstantinu Porphyrogenitu so Hrvati pod vodstvom 5 bratov, kateri so se veleli: Klukas, Lubelj, Kosenec, Muhlo in Hrvat, v Hrvatsko in Dalmacijo prišli. Njihova prva domovina bila je za Tatrami v današnji iztočni Galiciji.

Bojeven narod in junašk, kakor je hrvatski, ni samo dandanašnji, temuč že od nekdaj ima tudi očake, katerih imena pomenjajo: boj in sek; tako ime: Klukas od klukam, ferio, Lubelj od lubam, novohrv. lupam, ferio, Kosenec od kosim, seco, Muhlo, stopnjeno za Mahlo, od maham, ferio, agito, Hrvat od hrvam, pugno, dimico, certo, kämpfen, ringen, primeri: sanskrit: luth, ferire, maš, secare, sanskr. ś = v slovansčini h, çarae, ferire, kas secare itd. V starohrvaških listinah nahajamo imena: Hrviša, Hrvoš in Hrvoje.

Da je to ime tudi starim slovanskim Panonom bilo občno, pričuje napis na naročnici iz bronza narejeni, ktero je izkopal znani numismatkar dr. Volpi na levem bregu Kolpe v Sisku, in se tako glasi:

AVR DYO HERVOI POSVIT.

Aurelius Dyo Hervo posuit.

To naročnico (Armband), staroslov. monisto, lat. monile, hranuje dr. Volpi v svoji numismatični zbirki, in dobro bi bilo, da bi jo kupilo zagrebško historično društvo, ker ime Hervoje na omenjeni naročnici je edino, ktero smo dozdej našli med rimskimi napisi.

Ganati, uganjati, uganjka.

Nekteri mislijo, da besede ganati, uganjati, uganjka, rathen, errathen, Räthsel, so sorodne z besedo genem, movere, zato v perfektu pišejo: smo ugibali; vendar to ne more po jezikoslovnih pravilih biti, zato trdim, da je ganati, uganjati, uganjka eno s staroslov. gananie, πρόβλημα, propositio, in pomen korenike nam razloži sansk. gan, reputare, *) numerare, primeri nemško: raten = rechnen = zahlen. Moramo tedaj pisati: smo uganjali, ne pa: ugibali. Dav. Terstenjak.

*) Govor v poslednji celjski čitavnici.

*) putare pomenja izvirno: scindere, Varro ima „putavit vitim“, obrezal je trto, toraj reputare zaznamljano prebirati.

Dr. Tomanov govor

o vojaški Krajini ali Granici

v zbornici poslancov 26. novembra.

Državo z mnogovrstnimi zgodovinskimi spomini in državopravnimi razmerami njenih posamnih delov in z mnogimi na razni stopnji omike in državopravne priznanosti stoječimi narodi iz samovladije (absolutizma) predelati v pravno državo gotovo je težka naloga. To pa je v Avstriji zavoljo tega še toliko težje, ker načelo centralizacije in uniforme, katero se od kakih sto let sèm vzdržuje, je zlasti poslednjih 10 let z vso silo na vse kraje se tako razširjevalo, da je državopravne razmere posamnih delov države še bolj zamotalo. Ni je države kakor Avstrija, ktera bi imela tolikim terjatvam prava, svobode in človeštva na vse strani zadostovati. Kolikor težjeja pa je ta naloga, toliko manj se ji sme kdo umikati. Ključ pa, da se rešijo skor vse te zadeve, nam podaja natura države s pravnimi razmerami posamnih njenih delov in pa živo gibanje narodov njenih.

S temi se mora državno geslo, državno vladovanje ujemati, ako hoče država rešiti svojo nalogo.

Kar smo zamudili prvi dan našega shoda, menim, da moramo saj danes prevdariti.

Osrčiti se moramo, veliko rano državno, kjer še absolutizem tiči, oestro preiskati, bolezen v njeni korenini spoznati, in iz srca, iz jedra države izpraviti.

Ti uzroki, gospodje, so me kot pravega avstrijskega domoljuba, kot sorodnika jugoslovanskih narodov, kot človeka spodbodli, da o vojaški Krajini bolj natanko govorim in v tem ozéru predlog storim.

Pravico, o tej reči govoriti, mi daje prevdarek vojaških stroškov, o katerih zdaj govorimo; izvira pa ta pravica tudi iz sporočila odborovega za dotične stroške za leto 1862 kakor tudi za leto 1863; zadnjič pa izvira ta pravica tudi še iz družih okoljnost.

Časniki so se te reči jako lotili, mnoge skupščine in deželni zbor v Zagrebu z zastopniki, kateri so bili nalašč zavoljo ustanovljenja razmér hrvaške dežele do Ogrskega in Avstrije poklicani, so to zadevo tako temeljito, tako točno obravnovali, da se velika važnost in velika silnost te reči, kakor tudi utemeljena pravna zavést zastopovavcev nikakor ne dá tajiti.

Kolikor bolj se pa za potrebno spozná, to vprašanje obravnovati, toliko močneje se terja od nas, da tudi mi, zastopniki države in avstrijskih narodov, pa tudi državna vlada ga ne prezira, in da se v tem oziru reč tako reši, da bo vojaški Krajini pa tudi celi državi avstrijski v blagor.

Ko sem s tem v kratkem pokazal stališče, kako bom to zadevo pretresoval, se mi vendar potrebno zdí, v spoznanje in dostojno presojevanje zadevnih razmér zgodovinske in državopravne dogodke in osnove, ki so se dosedaj snule, in stan, v katerem so, sl. zboru pred oči postaviti. Zato prosim za prijazno pazljivost, rečem pa tudi ob enem, da ni me volja, v že tako viharno morje ustavnega razvijanja še en kamen vreči, temuč prizadjeti si hočem, v tem ustavnem morju skalo pokazati, ktera je ravno tako nevarna vodjem državne ladije kakor mornarjem in vojakom, da se ognemo brez nevarnosti tej skali. Ko bodo državopravne in uredovavne razmere vojaške Krajine razjasnjene, se bo dalo stališe najti, s kterega se bo pravda o vojaški Krajini ali popolnoma rešila ali saj tako napejljala, kakor se sklada s častjo slavnega zbora.

Ko so se slovanski narodi Srbov in Hrvatov v 7. stoletju s Karpatov v rimski Ilirikum vračali, so naselili se Srbi v Méziji, Hrvati pa v Dalmaciji. Hrvaška država bila je po sili stanov in narodnih zastopnikov utesnjena volitna država, ki je ležala sevno od srbske države, ktera je obsegala okrajino Novi-bazarsko in Prizrensko, Bosno, Alba-

nijo, Hercegovino, Črno goro, Bugarijo, Macedonijo in skoraj celo Grško. Hrvaško kraljestvo bilo je leta 1092 brez kralja, ko je poslednji narodni kralj Štefan II. umrl. Na svojem deželnem zboru si zvolijo potem Hrvati ogerskega kralja Kolomana tudi za svojega kralja, kateri je z vzajemnimi dolžnostmi prisegel na ustavo deželno. Po tej svobodni volitvi se je utemeljila tista osodepolna osebna zveza (personalna unija) med Hrvaško in Ogersko.

Ko Turki privihrajo v Evropo, razrušijo najprvo srbsko carstvo v bitvi na Kosovem polju 1. junija 1389; potem planejo nad OGRE, nad Bosno in Hrvaško, in še celó nad Štajarsko in Krajnsko.

Ko je leta 1453 padel Carigrad, udari Soliman Veliki s svojo silo nad Ogersko; osoda tega kraljestva bila je žalostno določena v bitvi pri Mohaču, v kateri so Ogri svojega kralja zgubili in veči del svoje dežele. Tako ste sopet Ogerska in Hrvaška brez kralja bile.

Ogri so si na deželnem zboru 1526, Hrvatje pa na prvem deželnem zboru 1527 v Cetinu samostojno istega kneza, namreč Ferdinanda I. avstrijskega za kralja volili, in tako je bila sopet ponovljena osebna zveza med Ogersko in Hrvaško.

Ko Turki privihrajo v kraljestvo hrvaško, jim je prišla najpred južna Slavonija in nekaj Hrvaškega v pest. V sevni Hrvatii se je naredila stanovitna národna bramba (straža) od morja do Kolpe, Une, in med Dravo in Savo, ktera se je ali sama za-se pod lastnim vojvodom ali z Ogri združena zoper Turke bojevala.

Ko so dežele notranje Avstrije (Krajnska, Štajarska, Koroška) spoznale veliko nevarnost, da Turki, premagavši Hrvaško in Slavonijo, tudi žugajo notranjo Avstrijo napasti, so hiteli Hrvatom pomagat, in pod kraljem Ludovikom II. je nadvojvoda Ferdinand prejel nalogo, braniti Dalmacijo. Pod Maksimilijanom je imel nadvojvoda Karol brambo in poveljstvo čez armado v rokah.

Iz te pomoči, ktero je notranja Avstrija zavoljo svoje lastne brambe Hrvatom naklonila, se je izsnoval mogočen, tuj, vojašk upljiv v hrvaški deželi, in to toliko več, ko je pozneje Maksimilijanov naslednik Rudolf, nadvojvodu Karolu izročil upravo slovenskih in hrvaških krajin. Da pa vojaška naprava graničarskih dežel ni bila utemeljena samostojno, zunaj državopravne zveze s hrvaško krono, se da iz mnogih dogodb dokazati. Že v 9. stoletju so bile te pokrajine kakor druga hrvaška dežela v županije razdeljene, kjer se je gibčno politično življenje v mestnih in deželnih zborih izbudilo. Dalje je bil, kakor sem že omenil, v deželnem zboru cetinskem (1527), ktero mesto stoji na najdalneji meji vojaške krajine, kralj Ferdinand za kralja izvoljen. V pomirjenju v Karlovcih, v Požarevcu in v Beligradu je bil južni del Hrvaškega, lepa Slavonija, v osvobodenje Ogerskega Turkom odstopljen. Dalje sta deželni zbor in ban hrvaški vedno zoper samolastno prisojevanje nemških generalov državopravno ustavo hrvaško jako branila, in kraljem v hvalo se mora reči, da so vsi, od najstarejih do najnovejših časov, vladarsko oblast kraljestev Hrvatije, Dalmacije in Slavonije do vojaške krajine priznali.

Dokazi tega leže v brezštevilnih sklepih hrvaško-ogerskih deželnih zborov in v kraljevih sklepih in dopisih. Tako je bilo že leta 1593 v členu 20 na ogersko-hrvaškem deželnem zboru ustanovljeno, da se zopet banu dá više povelje čez vse poveljnike Krajine. V 11. členu deželnega zbora leta 1608 je bilo ustanovljeno, da se vojaške časti na Hrvaškem in Slavonskem samo domačinom dajejo. S kraljevim pismom leta 1622 se je zavezal kralj Ferdinand II., trojedinemu kraljestvu bansko krajino banovi oblasti nazaj dati. S členom 31 leta 1635 se denejo vsi vojaški častniki pod postave trojedinega kraljestva, s členom 56 leta 1647 pa še posebno pod županijske sodnije.

Ravno tako je kralj Leopold I. s svojim sklepom od 10. junija 1703, deželnemu zboru trojedinega kraljestva

poslanim, varaždinsko Krajino določno preklical in njeno pokrajino kakor tudi vso drugo Krajino hrvaški deželi podvrgel, pri tej priliki pa Hrvatom očitno z besedami priznaval, da jim že skozi stoletja čast in hvala gré, da so iz zvestosti do cesarja domovino, otroke, blago in kri žrtvali, in da so krajinske dežele, za ktere so že toliko krvi prelili, nerazdeljiv in skupni del materinske dežele hrvaške.

Temu sklepu je sledil enak sklep kraljice Marije Terezije od 17. januarja 1750 po členu 116 leta 1715. Tudi kralj Leopold II. je dal sklep od 13. januarja 1791 in kralj Franc II. v členu 18 leta 1792 enako priznanje.

Tako so bile pravice Krajine do ustave ostale hrvaške dežele noter do današnjega časa po deželnih zborih in po banih varovane, pa tudi po postavah so bile priznavane in leta 1848 pod vlado presvitlega kralja Ferdinanda V., kot cesarja avstrijskega, Ferdinanda I., je začela Krajina uživati blagoslov ustave, ker, na deželni zbor trojedinega kraljestva poklicana, ni pomagala samo za nevojaško Hrvaško, temuč tudi za Krajino postave delati.

Sistema, ktera je pripravila Krajino ob zastopovanje v zvezi z ostalim Hrvaškim, je razžalila tolikrat priznано državno pravo Hrvaškega in posebno v dveh najvažnejih zadevah, namreč, v rabljenju ustave za Krajino tako kakor za drugo Hrvaško, in pa v celosti Krajine s Hrvaškim.

Vsem tem kraljevim priznanjem vkljub se je vendar tuja vojaška oblast ugnjezdila v granico, da se vtika v administrativne zadeve in se ondi vzdržuje tako, da je vojaška Krajina dandanašnji čisto vojaška naprava. Izprva se je sicer nekako plašljivo postopalo v teh preuredbah in vidilo se je očitno, da tisti, ki so tako delali, sami spoznajo, da nimajo pravice do tacega početja, al v poznejih ukazih se dotični poveljniki kažejo vedno bolj in bolj drzne, tako da je prišla leta 1807 postavodajna in pa eksekutivna oblast vsa v roke vojaške in je še dandanašnji, razun nekterih preuredb vsled krajinske postave od leta 1850.

Ker ne morem preobširno govoriti, da bi razne uredbe naštel, katerih je bilo več ko trideset, hočem samo tri omeniti, namreč uno od leta 1754, potem uno od leta 1787 in pa krajinsko temeljno postavo od leta 1807.

Opomniti moram, da je čudno, da dasiravno se v prvi imenovanih uredb in osnov vojaške Krajine še dela razloček med vojaki in nevojaki, in še celó razloček med vojaki v službi in zunaj službe, pozneje uredbe in osnove vojaške Krajine tega razločka ne poznajo več! Leto 1848 je pripeljalo vojaško Krajino v deželni zbor v Zagrebu in v narodni zbor v Karlovcih. V zagrebškem deželnem zboru je bilo v členu 16 sklenjeno, da ima, ker je vojska na Laškem, in ker se je vojske na Ogerskem batí, vojaška naprava še ostati, upati pa je, da se bo po končani vojski naprava vojaške Krajine tako preuredila, kakor se z ustavnim pravom domovine ujema. To ravnanje Hrvatov je bilo gotovo avstrijsko domoljubno, je bilo gotovo politično prevdarjeno, ker so z uredbo vojaške Krajine do pomirjenja z Ogri čakali. Hrvatje so imeli takrat 30.000 mož na laških planjavah, razun teh so jih pa še 50.000 generalu Jelaciću izročili, s kterimi je šel na Ogersko. Oni so pomagali ogerski punt zadušiti in so si tako gotovo zaslužili hvalo cele Avstrije in vlade.

Zlo zlo je tedaj čuditi se, da brez sklica deželnega zbora, brez zaslišanja zastopnikov kraljestva hrvaškega ustavno pismo od mesca marca 1849, vkljub tej ustavi, v §§. 5 in 27 izgovorjeni enakopravnosti vseh narodov, v §. 75 vendar očitno pravi, da vojaška Krajina, ker je za celoto Avstrije potrebna naprava, s svojo vojaško uredbo ostane kakor je in da ima kot celoten del avstrijske državne armade državni oblasti podložna biti. Tako je bil s tem ustavnim pismom, kar se pred še nikoli ni zgodilo, ne samo razloček med vojaki in nevojaki izbrisan,

temuč mož in žena, dete in starček so postali celoten del državne armade.

In to se je zgodilo po letih 1848 in 1849, ko je ljudstvo ravno misliti smelo, da si je največ hvalo vlade zaslužilo. Čeravno je na banovo pritožbo Najvišji cesarski odgovor od 31. marca 1849 banu zagotovil, da imajo hrabri in zvesti graničarji v njih lastnosti kot vojaki in v vseh vojašino zadevajočih rečeh izvršivni državni oblasti podvrženi biti, sicer pa svojo občinsko ustavo imeti, in sploh vseh pravic, ki so bile ostalim avstrijskim narodom podeljene, deležni biti, je bila vendar leta 1850 zopet nova krajinska temeljna postava dana, koja je večidel še danes veljavna in je upanje milejše uredbe precej ohladila.

Od kod to? v §. 7 je ustanovljeno, da je jezik vojaške Krajine v vojaških rečeh nemšk. Ker je pa vse vojaško, je nemški jezik edini gospodar v teh slovanskih in rumunskih pokrajinah.

Kaj pomaga, če je tudi v §. 8 obljubljeno, deželni jezik v politično-upravnih krajinskih opravilih varovati? V §. 11 je zapopad užitne lastnine odpravljen in rečeno, da vse v Krajini ležeče nepremakljive posestva niso več državna last, temuč dobro dotičnim občinam vojaške Krajine. Al dalje v §. 12 se izreče, da je vsakdo vojaščini podvržen, in tako je ostal zapopad užitne lasti vendar še zmirom v praktičnem oziru. §. 10 službo v orožju doma in zunaj doma nepremenjeno določuje, dasiravno je namen, cesarske meje zoper Turke braniti, že zdavnej nehal. V §. 62 je sicer državna tlaka odpravljena; pa dalo se je tej tlaki ime srenjske tlake, koja ni nič manjša, kakor je bila pred državna tlaka.

Uprava je v vojaški oblasti, koja, se vé da, s svojim vednim ukazovanjem in zapovedovanjem vsako svobodno početje in delavnost zatré. Materijalni blagor se brez dobrega gospodarstva, dobro gospodarstvo pa brez samostojnosti srenj ne dá misliti, teh pa vojaška Krajina nima. Ne rečem tedaj preveč, ako rečem, da blagor v vojaški Krajini zlo pojema; kajti davki, ki so zraven prišli, so dosti dosti veči od poprejšnih.

Kaj hočemo pa reči, kar se sodništva tiče? Sodniki so večidel tujci, kteri ne umejo domačega jezika; sodbe sklepajo večidel tujci, kteri razmér deželi lastnih ne poznajo.

Mislím, da bi se ne smelo več govoriti o tem, da bi nevojaško ljudstvo vojaške Krajine, en milijon duš, ali da bi žlahta, stariši, otroci, starčki morali imeti civilno in kazensko sodništvo, kakor ga imajo drugi narodi avstrijski.

Ne govorilo naj bi se več o tem, saj še celó pri družih armadah v družih deželah, na pr. na Francozkem, Pruskem, Sardinskem, Parskem itd. veljá obtožba, zagovor, javna in ustmena pravda in so najboljši avstrijski vojaški pravoznanci tudi za ta princip gledé avstrijske armade svoj glas pognali. Zakaj ne bi se prilegel civilnim prebivavcom v vojaški Krajini, kterih je en milijon, ta princip boljega sodništva?

Ako tedaj omenim, da po §. 30 kazenske postave od leta 1855 kazni s palico samostojno gospodari, — ako dalje omenim še povelje najvišega armadnega poveljstva od 10. marca 1855, po kterim graničare navadno (de regula) zavoljo vsacega pregreška ali prestopka s palico kaznujejo in samo malokdaj v luknjo vtaknejo in da to še stare može in hišne gospodarje zadene, imamo zadosti žalosten obraz sodništva v vojaški Krajini. Vrh tega pa daje vojaška Krajina toliko vojakov, da ni to v nobeni primeri z drugimi avstrijskimi deželami. Vojaška Krajina ima na 580 štirjaških miljah blizo en milijon in 82.000 duš, in izmed teh daje 40.000 vojakov, v vojskinem času pa dostikrat celó 60.000, tako da pride ob času mirú na vsacega šestega ali sedmega prebivavca en vojak, memo tega, ko v avstrijski državi sploh v miru še le vsacega 145., v vojskinem času pa vsacega 64. prebivavca vojaščina zadene, — tako,

da bi celo cesarstvo 2 milijona in 260.000 vojakov imelo, ako bi jih tako dajalo, kakor vojaška Krajina.

Tako daje avstrijska vojaška Krajina šestkrat več vojakov, kakor po primeri celo drugo cesarstvo. Ta račun kaže, da mora vojaška granica vrh družih davkov državnih tudi še krvni davek v neprimeri odrajtovati. Vgovarja se sicer zoper to, da uživa vojaška Krajina druge financialne dobrote; al, gospodje, teh dobrot je že davno konec; nasproti pa trpi vojaška Krajina davke kakor vsaka druga nevojaška dežela, pa se vendar družih dobrot ne veselí.

Dobro tedaj! ako bi vojaška Krajina v financialnem oziru dobrote uživala, saj bi bilo potem prav, jo zavoljo tega vsaj gledé nevojaških prebivavcov razpustiti, če drugim delom države stroške prizadeva. Al po prerajtbah, ktere imam v rokah, ne morem misliti, da vojaška Krajina državi kaj stroškov naklanja. Ako 80 rednih regimentov, v stanu mirú po 128.900 mož, leto in dan 20 milijonov in 823.000 gold. državi stroškov prizadene, 39.000 do 40.000 graničarjev pa le kaka dva milijona in 307.347 gold., je pač očitno, da vojak v Krajini 45 do 50 gold., vsak drug vojak pa po 160 do 170 gold. stroškov leto in dan prizadene.

Če armada vojaške Krajine ne presega 40.000 vojakov, prihrani država že tu 4 milijone gold.; tu sem pa še ni všteto domestilo za delo, ktero se zavoljo občne vojaščine gospodarstvu, poljedelstvu, obrtništvu in obrtnim započetjem odtegne; rajtati pa se smé najmenj 20 kr. na dan za človeka, iz česar izhaja vojaški Krajini 2 milij. goldinarjev zgube. Vojaška Krajina je tedaj državi očitno v korist.

Toraj je po moji pameti zmota, ako kdo misli, da je vojaška Krajina državi breme (nadloga); temveč mislim, da izhaja po teh pregledih še celó dobiček državi iz nje.

Al vkljub vsemu temu moram vendar reči, da se mora pri prestvarjanju absolutne države v ustavno za enakost vseh državljanov gledé prava in svobode tudi še potem zadostiti, ako bi finance zavoljo tega v kakem oziru kakošno škodo trpele.

Naj bi tedaj poleg glasa vesti, poleg glasa ustavnih pravnih dolžnost tudi financialna varčnost obveljala in vojaška Krajina nehala biti taka, kakoršna je zdaj! Dovolite mi, gospodje, da ne postavljam žalostnih obrazov vojaške Krajine gledé društvenega in družinskega življenja pred vaše oči, ko mora mož ženo, ko mora oče otroke zapustiti ob vojskinih časih, ko ostane celo gospodarstvo in polje tako rekoč zapuščeno; al en sam prizor naj vam postavim pred oči. Peljem vas v štacijske hiše. Kadar se s slavo venčani vojaki iz Laškega ali iz Oggerskega domú vračajo, in kadar matere in otroci in starčki in neveste pri štacijah čakajo in se imena vojakov berejo — pa enega imena ni, tudi družega ni, — en zdihljej, drug zdihljej, in tako sto zdihljejev itd. — v celi Krajini jok in stok, da se Bogu smili, — v celi Krajini se pošiljajo klici do neba, da bi Bog jih rešil naprave, koja je v ogerski vojski 30.000 vdov in 60.000 sirot naredila.

Gospóda! to je tista hvaljena naprava v vojaški Krajini! Al je čuda, da je z velikim zaupanjem tedaj vojaška Krajina pozdravila oktobersko pismo, v kterem je očitno izrečeno, da tudi ona bo prejela, kar imajo drugi narodi avstrijski. Al upanje, ktero je oživljalo graničarje v spominu na cesarsko, od mene že omenjeno pismo od 31. marca 1849, v kterem jim je bilo zagotovljeno, da se imajo vseh pravic obveseliti, ki so bile drugim narodom dane; in potrjeno po banalni konferencii od leta 1860, da se bodo v letu 1848 Krajini priznane ustavne prava zopet nazaj dale, da bodo tudi na deželnem zboru v Zagrebu zastopani, je vkljub pohvalnemu cesarskemu pismu od 7. aprila 1850, v kterem je očitno izrečeno, da je nevenljiva slava hrvaške vojaške Krajine v najslavnejih listih cesarstva zapisana, zginilo po pisanju od 21. februarja 1861 na bana, v kterem

je bilo izgovorjeno, da se vojaška Krajina ne more zastopati na hrvaškem deželnem zboru.

Dasiravno so bili Graničari s kraljevim reskriptom od 9. maja 1861 poklicani, da bi se pri ustanovljenju pravne razmere med Hrvaškim in Ogerskim in med Hrvaškim in Avstrijo posvetovali, se vendar posvetovanj o družih upravnih zadevah, ktere Krajino zadevajo, niso mogli udeležiti, in morajo še v takem zastopanju v zapreke priti. Zakaj ako hočejo graničarji posvetovati se o pravni razmeri med Hrvati in Ogri, kateri že starodavno ustavo imajo, se morajo sami kot ustavni državljani misliti, kar pa niso; ako naj pošljejo poslance v ta državni zbor, bi mogli vsaj sedeži za poslance iz vojaške Krajine tu pripravljene biti, kateri pa po mojem mnenju niso pripravljene in potem bi mogli kot pooblastniki, ako njih pooblastenci v državnem zboru sklepe delajo, tem sklepom podvrženi biti; to pa ni namen omenjenega reskripta.

Iz te zmešnjave državnopravnih in političnih razmer, iz té zmešnjave zastopanja pa ne pelje druga pot, kakor da se vojaški Krajini podeli ustava, ktero ima hrvaška dežela in ktero si jo je skozi stoletja ohranila. Omeniti imam še, da je vojaška Krajina 5. julija 1861 prošnjo poslala na Dunaj — pa brez uspeha in da je kralj. odpis od 8. nov. 1861 o adresi od 24. septembra in o reprezentaciji od 17. septembra 1861 iskričo upauja zbudil, ker je bilo v njem očitno izrečeno, da ima vojaška Krajina olajšave gledé sodništva in samostojne srenje in še drugih olajšav dobiti. Dane so ji bile sicer olajšave z razpisom od 19. aprila 1862; al te so zadevale večidel odpravo vojskinega nadavka; vse drugo, kar se tiče srenjstva, sodništva i. t. d. pa je bilo le obljuba ostalo.

Dasiravno graničarju privošim iz celega srca vse olajšave, se mi vendar vriva pomislek: ali se morejo take polajšave v letu 1862 gledé na odgovornost ministerstva in na ustavo misliti popolnoma ustavne.

Iz vsega, kar sem rekel, je očitno kot beli dan, da je bila vojaška Krajina vselej celoten del ostale hrvaške zemlje in da ji po takem gré ustava hrvaške dežele; da je bila izprva uredba narodne brambe premenjena potem v vojaško napravo vkljub vsem ugovorom deželnega zbora in bana in vkljub reskriptom in sklepom raznih kraljev od najstarejše do najnovejše dôbe; — dalje da je cesarski diplom od 20. oktobra 1860 z vojaško Krajino vred vsem narodom enake prava priznal in dal, in da ima po ravno tem diplomu vojaška Krajina taci naprav deležna biti kakor vsa hrvaška dežela; tega sicer ustava od 26. februarja ni priznala, čeravno bi bila imela biti le formalna izpeljava oktoberskega diploma.

Gospôda! ako se iz teh neovržljivih vzrokov predlog podá, ki ga bom storil, — ako se morda celó odprava vojaške naprave kot dosledna potreba pokaže, bodi mi vendar dopušeno, še nekaj posamnih političnih vzrokov navesti.

Moja pamet mi pravi, da vojaško Krajino odpraviti je reč ustave; reč ustave zato, ker se cela Avstrija ne more imenovati ustavna, dokler ima vojaška Krajina te vojaške naprave. Mislim, da se moramo zavoljo svojega lastnega življenja poganjati za odpravo vojaške Krajine; saj je postava nature taka, da, ako ima država kako bolno bulo, v kateri se absolutizem država zbira, se utegne iz te bule strup absolutizma po celem životu izliti. Kaj tacega nas skušnja učí.

Drug vzrok politične modrosti je ta, da izvira, kakor sem slišal od mnogih veljavnih in poštenih zastopnikov hrvaške dežele, mrzota zoper ustavo in državni zbor deloma tudi iz tega, da vojaška Krajina ni tako zastopana kakor ostala hrvaška dežela.

Še drug vzrok, gospôda, pa leži v človečnosti, ki ne dopušča, da velik del avstrijskih državljanov večno v orožju stoji in nezmerni krvavi davek plačuje, — in če že ne glasujemo iz hvaležnosti za to, da so graničarji skozi stoletja bili tabor zoper Turke za naše umetnosti in ved-

nosti, za njihno svobodo, storimo to vsaj iz čiste človekoljubnosti i

Ako je pa za daljno obstanje celega cesarstva ta vojaška naprava neobhodno potrebna, potem, gospôda, ne smemo po postavni poti nobene poskušnje opustiti, da dosežemo to, da se vsaj nevojaški prebivavci take uprave in takega sodništva obveselé, kakor drugi nevojaški prebivavci avstrijski.

Taka naprava je že v samovladni državi napaka, v ustavni državi pa je nezapopadljiva in prečudna krivica.

Gospôda! Menim, da pred sklepom letošnjih sej tega vprašanja drugače ne moremo rešiti, kakor vsaj tako, kakor sem že omenil, namreč da storimo izrek v tem zboru, da si pridobimo sočutje južnih dežel, Hrvatov, da tudi njih srca se začnejo ogrevati za nas, da vidijo, da naša ustava ni prazna reč in da more svoboda izvirati iz nje. Kaj mar hočemo mi še odlašati, ko je vendar že naš mogočni severni sosed brez državne ustave svojo tej podobno, pa vendar ne tako nadležno vojaško napravo že odpravil.

Gospôda! izgovorimo tak sklep, in prepričan sem, da se blago in velikodušno srce presvitlega vladarja že po svoji prirojeni milosti in velikosrčnosti gotovo ne bo zaprlo našemu glasu, in da potem vlada te zadeve ne more pod klop djati.

Djanje pravičnosti, djanje pravega avstrijskega domoljubja bomo s tem pokazali, in ti narodi nam bodo v vse veke hvaležni, in spravili se bodo z nami za toliko in tolikih prestanih trpljenj; saj je to tudi kršanska zapoved! — Storim tedaj predlog: „Slavni zbor naj sklene, da se vladi izgovori želja, da vojaška Krajina, ali vsaj njeni nevojaški prebivavci postanejo ustavnih pravic deležni.“

Slovensko slovstvo.

Vabilo

na naročbo knjige pod naslovom: **Veronika desenička**. Junška pesem (epos). Zložena v 17. petjih.

Namenjen sem, omenjeno knjigo izdati. Vabim tedaj vse častite domorodce in domorodkinje, naj se obilo naročijo. Knjiga bo veljala 50 kr. nov. dn. Ker nisem premožen mož, se bo le tedaj knjiga tiskala, če se naročnikov toliko nabere, da se tiskarni stroški poplačajo. Vse slavne vredništva slovenskih časnikov prosim, naj blagovolijo to povabilo v svoje liste vzeti. Čas naročbe trpi do 10. svečana prihodnjega leta. Kdor deset naročnikov nabere, ali se za deset iztisov naroči, dobí enajstega povrh.

Listi naročnikov naj se pošljejo v Konjice na Štajarskem (Gonobitz) pod naslovom: J. Frankolski, post. rest. do 10. svečana.

V Konjicah 25. novembra 1862.

J. Frankolski.

Drugo povabilo.

Poslovenil sem zgodovinsko povest „Čudne poti božje vsega mogočnosti, ali skrivne sodbe srednjih časov“, in natisniti dal dovolj iztisov; — bo obsegla 7 do 8 tiskanih pol. Ta povest se opira na dogodbe srednjih časov in obsega 28 poglavij, v katerih so popisane kervoločnosti skrivnih sodb (Vehmgerichte); pisana pa je zgolj v keršanskem in moralnim duhu, oziraje se na domače jezikoslovje, podučivna in kaj koristna za naše Slovence. Slovenski bratje! naše geslo je „naprej!“ podpirajte nas tedaj z naročbo, in nabirajte nam naročnike kar vam mogoče; posebno pa se priporočamo v. č. duhovščeni, učnikom, županom in vsem domoljubom, učencem realnih in gimnazialnih šol na Slovenskem, katerim bo čitanje imenovane povesti kaj dobro in koristno došlo. Na svetlo bo ta knjiga do sred mesca prosenca prihodnjega leta 1863, cena ji bo 45 kr. n. dn. Naročniki naj se z frankiranimi listi obrnejo